

Т. Г. ВАСИЛЬЦІВ, д.е.н.,
 Регіональний філіал Національного інституту стратегічних
 досліджень у м. Львові,
 м. Львів, Україна,
tgvas@mail.ru,

В. В. БОЙКО, к.е.н., доцент,
 Львівський національний аграрний університет,
 м. Львів, Україна,
boyko.v888@online.ua

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Досліджено особливості розвитку інституціонального середовища в Україні. Ідентифіковано інституціональні бар'єри розвитку підприємництва на сільських територіях. Обґрунтовано концептуальні передумови та засади реалізації інституціональної зміни. В межах державної політики розроблено комплекс організаційно-економічних заходів стосовно побудови сприятливого інституціонального середовища для активізації процесів розвитку підприємництва на сільських територіях.

Ключові слова: інституціональне середовище, інституціональні бар'єри, інституціональна зміна, підприємництво, сільські території.

Исследованы особенности развития институциональной среды в Украине. Идентифицированы институциональные барьеры развития предпринимательства на сельских территориях. Обоснованы концептуальные предпосылки и основы реализации институционального изменения. В рамках государственной политики разработан комплекс организационно-экономических мероприятий по построению благоприятной институциональной среды для активизации процессов развития предпринимательства на сельских территориях.

Ключевые слова: институциональная среда, институциональные барьеры, институциональное изменение, предпринимательство, сельские территории.

T.G. Vasylytsiv,
 V.V. Boyko

Institutional foundations of entrepreneurship in rural area

The features of the institutional environment in Ukraine are explored. Identified institutional barriers of entrepreneurship development in rural areas. Conceptual background and principles of imple-

mentation of institutional change are justified. Within state policy the complex of organizational and economical measures concerning building of favorable institutional environment for the activation of entrepreneurship development in rural areas.

Keywords: institutional environment, institutional barriers, institutional change, entrepreneurship, rural areas.

Сільські території України характеризуються низькими темпами їх соціально-економічного розвитку, що зумовлює до виникнення диспропорцій у просторово-регіональному розвитку держави, стримує процеси налагодження міжрегіональних горизонтальних та вертикальних інтеграційних зв'язків, знижує рівень соціально-економічної безпеки України. Необхідність стимулювання розвитку сільських територій зумовлюється не лише суто економічними аспектами, але й соціальними – адже українське село є унікальним суб'єктом збереження історичної спадщини, звичаїв, традицій тощо. Тому активізація процесів соціально-економічного розвитку сільських територій є стратегічною метою на всіх ланках державного управління, реалізація якої вимагає пошуку та розробки ефективного організаційно-економічного інструментарію. Значним незадіяним ресурсом розвитку сільських територій є посилення ділової активності населення, збільшення масштабів та ефективності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності як джерела формування нових робочих місць, підвищення зайнятості сільських мешканців та зростання їх добробуту, покращення інвестиційної привабливості територій, збільшення надходжень до місцевих бюджетів, розвитку місцевих ініціатив, формування середнього

© Т.Г. Васильців, В.В. Бойко, 2014

.....
<http://www.elibrary.ru/issues.asp?id=37579>

<http://www.instud.net>, <http://www.nbu.gov.ua/>

класу та розбудови соціально-економічної інфраструктури сільських територій. З огляду на це, актуалізується проблема розробки і реалізації дієвих засобів у напрямі стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях України.

Активізація процесів розвитку підприємницької діяльності в сільських територіях вимагає розробки відповідного інституціонального забезпечення. Слід відмітити, що темпи розвитку інституціонального середовища в Україні й досі не відповідають реальним потребам економічних відносин і суспільства в цілому. Наявність такого диспаритету створює передумови для формування загроз інституціонального характеру, призводить до зниження темпів суспільно-економічного розвитку, зумовлює виникнення різноманітних конфліктів соціально-економічного характеру в процесі здійснення підприємницької діяльності, збільшує обсяги трансакційних витрат для суб'єктів господарювання. Своєю чергою, подолання цих негативних тенденцій потребує удосконалення інституціонального середовища розвитку підприємницької діяльності в сільських територіях та розробки прикладних засад стосовно його раціоналізації (підвищення рівня ефективності, усунення протиріч між його суб'єктами, зниження трансакційних витрат тощо) з метою формування сприятливих передумов для нарощення і розвитку соціально-економічного потенціалу сільських територій та зростання рівня добробуту сільського населення.

Проблеми розвитку сільських територій стали об'єктами досліджень таких учених, як: В. Борщевський, О. Демянишина, І. Гончаренко, Ю. Губені, П. Олішук та інші. Авторами опрацьовано питання соціально-економічного розвитку сільських територій, проблеми реалізації державної та регіональної політики у сфері сільських територій, визначено комплексні підходи до стійкого розвитку цих територій. Своєю чергою, інституціональні аспекти розвитку економічних відносин вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: М. Дацишин, В. Керецман, Р. Коуз, О. Норгаард, Д. Норт, А. Пігу, А. Чухно. Науковцями досліджено теоретико-методологічні основи інституціонального розвитку, визначено актуальні проблеми інституціональної економіки, розроблено механізми адаптації інституціонального середовища до вимог та потреб суспільного розвитку. Водночас, не достатньо опрацьованими залишаються питання дослідження інституційних

засад розвитку підприємництва на сільських територіях, що враховують вітчизняні умови їх функціонування.

У процесі виконання дослідження було поставлено завдання дослідити інституційні бар'єри розвитку підприємництва на сільських територіях, сформулювати концептуальні передумови та засади реалізації інституціональної зміни, розробити комплекс заходів в межах державної політики у напрямі активізації розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях.

В умовах ресурсної обмеженості державних і місцевих бюджетів активізація підприємництва для сільських територій є рушієм проведення як структурних змін в економіці (розвиток конкурентного середовища, розширення споживчого сектору, розбудова інфраструктури та ін.), так й в соціальній сфері – підвищення рівня зайнятості населення, стабілізації культурного і суспільного розвитку тощо. Тому необхідність формування концепції і механізмів розвитку сільських територій обумовлюється не лише їх виробничими та екологічними функціями, але й специфічними – позааграрними, зокрема культурнозберігаючими [2, с. 127]. Сільська територія – це складна і багатофункціональна природна, соціально-економічна і виробничо-господарська структура, що характеризується сукупністю властивих їй особливостей, а саме: площею земельних угідь; особливостями ландшафту; чисельністю проживаючих людей та типом їх зайнятості; чисельністю, видовим різноманіттям рослинного і тваринного світу; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної і виробничої інфраструктури та іншими рисами [1, с. 12]. Становлення механізму розвитку сільської місцевості ринкового типу тісно зв'язаний з процесом загальних суспільно-політичних та економічних перетворень. Економічна криза ускладнює можливості з регулювання і, передусім, звужує ресурсну й фінансову базу регулювання [4, с. 120]. Тому розробка прикладних інституціональних засад стосовно активізації підприємництва в сільській місцевості є стратегічним напрямом стимулювання багатофункціонального розвитку сільських територій.

Як зазначає Д. Норт, інституції – це правила гри в суспільстві, що спрямовують людську взаємодію в певне річище. Вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного. Інституції забезпечують суспільство основною структурою, за допомогою якої люди впро-

довж історії створювали порядок і намагалися зменшити невизначеність у процесі обміну [9, с. 12, 151]. Інституції покликані виконувати роль своєрідного регулятора відносин між суб'єктами суспільно-економічного обміну. Своєю чергою, чим менше конфліктів інтересів виникає у процесі такого обміну, тим розвиненішим є інституціональне середовища в державі, і навпаки. Рівень розвитку інституціонального середовища є ключовим мірилом ринкової економіки та демократичного суспільства в державі. Видатний англійський економіст А. Пігу стверджував, що якщо корисливий інтерес сприяє економічному благополуччю, то лише тому, що суспільні інститути були створені відповідним чином [12]. Власне у відсутності ефективних ринкових інститутів, що забезпечують мінімізацію трансакційних витрат, Р. Коуз вбачав головну проблему колишніх соціалістичних країн [7, с. 219]. У контексті цього, слушною є думка О. Норгаард, що саме зміна економічних інституцій приводить до руху від ідеально, ретельно спланованої і центрально керованої економічної системи (фактично адміністративної системи) до економічної системи, якій притаманні ринкові ознаки. Це перетворення складається з двох окремих стадій. Протягом першої стадії внутрішня і зовнішня лібералізація, дерегуляція, демонополізація та приватизація демонтують інституції старої системи. Своєю чергою, на другій стадії відбувається побудова нових інституцій, під час якої встановлюється правова основа, регуляційні основи та інституції, що регулюють ринок [8, с. 59]. На сьогодні, Україна й досі перебуває на другій стадії реалізації інституційної зміни, що супроводжується затяжним розвитком трансформаційних процесів та приховує у собі різноманітні загрози соціально-економічного характеру. З однієї сторони, це зумовлено наявністю протиріч у суспільстві до переходу на нові умови господарювання, а з іншої – інертністю системи державного та місцевого управління.

Інституції поділяють на формальні, що закріплені в законодавчих та інших нормативно-правових актах і означають обов'язковість дотримання, що забезпечується системою державних органів, навіть дією різних форм примусу, і неформальні, які становлять сукупність норм і правил соціально-культурного і психологічного типу. Сукупність формальних і неформальних інститутів утворює таку їх структуру, яка адекватна структурі економіки і суспільства, відображає систему виробничих і

суспільних відносин і слугує їх реалізації [11, с. 5]. Мислення суб'єктів сільської економіки в Україні визначається їхньою переконаністю, що неформальні інститути є ефективнішими за формальні з погляду перспективи досягнення індивідами власних економічних цілей. Ментальність українських селян упродовж багатьох десятиріч еволюціонувала в умовах слабкості формальних та міцності неформальних інститутів. Невиконання інститутами своїх функцій призводить до погіршення якості людського капіталу, оскільки сприяє утвердженню в суспільстві психології думки, що чесним (формальним) шляхом важко досягнути бажаного результату. Особливо це помітно в середовищі мешканців сільських територій України, серед яких протягом останніх років посилилася апатія та зневіра, деморалізація, вияви девіантної поведінки [10, с. 118-119]. Надання переваги неформальним інститутам над формальними у процесі структуризації інтересів і стимулів учасників ринкового обміну негативно впливає на розвиток економічних відносин, підміняє суспільні цінності, посилює дисбаланси та диференціацію у розвитку сільських територій України. У розвиненому демократичному суспільстві формальні інститути витісняють неформальні у процесі прийняття рішень і тим самим знижують рівень загроз інституціонального характеру.

Як уже частково згадувалося, в Україні рівень розвитку інституціонального середовища не відповідає сучасним вимогам та об'єктивним потребам господарюючих суб'єктів. Цей диспарат є особливо разючим у сільських територіях. Інституціональне середовище розвитку підприємницької діяльності характеризується негативними аспектами, що призводять до виникнення інституціональних бар'єрів, серед яких основними є такі: неповнота нормативно-правової бази регулювання розвитку підприємництва; надмірна кількість дозвільних та реєстраційних процедур; недосконалість податкової системи; складність доступу до фінансових ресурсів; низький рівень інформаційної підтримки розвитку підприємницької діяльності; непривабливий інвестиційний клімат у сільських територіях; зростаюча частка трансакційних і представницьких витрат суб'єктів бізнесу в загальній їх структурі; доволі часте урегулювання виробничо-господарських відносин неекономічними методами; порушення умов виконання договірних зобов'язань між суб'єктами бізнесу; інше. Недосконале економіко-правове середовища

функціонування підприємництва стримує процеси його розвитку. Так, проблемними в Україні залишаються аспекти ведення легкості бізнесу. І хоча у рейтингу “Ведення бізнесу 2013” (Doing Business 2013) Україна покращила свої позиції на 15 пунктів, все ж вона посідає 137 місце із 185 країн [6]. Інституції залишаються найслабшим місцем конкурентоспроможності української економіки. У Звіті про глобальну конкурентоспроможність за 2012 рік Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за даною складовою Україна посіла лише 132-е місце з 144 країн світу – на одну позицію нижче порівняно з минулим роком. Такий результат є одним із найгірших не лише відносно країн ЄС та інших розвинених економік, а й порівняно з найближчими сусідами. За рівнем розвитку інституцій Україна поступається усім країнам СНД, за винятком Росії та Киргизії, у яких – 133-є і 137-є місця відповідно [5, с. 27].

Ресурсна обмеженість суб’єктів підприємства заважає процесам їх матеріально-технічного переоснащення, переходу на інноваційно-інтелектуальний розвиток та ускладнює процеси організації виробничої діяльності суб’єктів господарювання. Серед суб’єктів підприємства (особливо фізичних-осіб підприємців) поширеною є практика приховування реальних показників їх комерційної господарської діяльності з метою мінімізації податкових платежів, що, з однієї сторони, зумовлено надмірним податковим навантаженням, а з іншої – відсутністю ефективної системи контролю за реальним обсягом проведених операцій суб’єктами бізнесу. Це має негативний вплив не лише на формування дохідної частини місцевих бюджетів, але й зростання доходів безпосередніх працівників підприємств.

Нерозвиненість сільських територій і проблеми освіченості сільського населення заважають формуванню у населення належних організаційно-професійних навиків, необхідних для започаткування та здійснення підприємницької діяльності. Проблему також загострюють особливості менталітету сільського населення, що характеризується загальною пасивністю та недостатнім рівнем активності у вирішенні суспільних проблем. Формування кадрового забезпечення суб’єктів підприємства характеризується “відтоком розумів” та найбільш економічно активної частки населення з сільської місцевості, а також інерційністю розвитку системи підготовки, перепідготовки та перекваліфікації кадрів для сфери бізнесу. Недосконалою є система формування економіч-

них знань і набуття практичних навичок в умовах конкурентної боротьби. Серед керівників підприємств характерним є фаворитизм у питанні кар’єрного зростання працівників, низький рівень ділової етики та підприємницької культури. До ключових причин занепаду людського капіталу в сільських територіях, що негативно впливають на розвиток і реалізацію місцевих ініціатив, відносимо такі: незадовільні умови проживання, що спричинені відсутністю у належному стані об’єктів побутового обслуговування населення та соціальної інфраструктури; низький рівень престижності праці на селі; зміна цінностей, поглядів та пріоритетів, насамперед, серед сільської молоді; низький рівень доходів сільського населення; занепад об’єктів культури та незадовільний стан інфраструктури сільської медицини; нижчий рівень освіченості сільського населення, порівняно з міським, що зумовлено існуючою відмінністю у доступі до освітніх послуг та джерел отримання інформації; наростаючі процеси урбанізації; погіршення екологічної ситуації та стану охорони навколишнього середовища тощо. Стагнація та занепад сільських територій формує в сільського населення, передусім у молоді, соціально-психологічні стимули до міграції в міські поселення, де є більш насиченим ринок праці, розвинена соціально-економічна інфраструктура і створено кращі умов та можливості для задоволення особистісних потреб. Це зумовлює зміну вікової структури сільського населення, а саме зменшення кількості молодих людей, що призводить до “старіння” та “вимирання” сіл. Цей аспект посилює, передусім, проблему формування та становлення в сільських територіях місцевих лідерів – осіб що є найбільш здатними до самоорганізації та ведення не лише підприємницької діяльності, але й вирішення актуальних господарських проблем сільських населених, в яких вони проживають.

Інертність місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування в питанні активізації розвитку підприємництва, з однієї сторони, зумовлена наданням йому недостатнього рівня пріоритетності у вирішенні нагальних проблем сільських територій, а з іншої – надмірною централізацією влади та повноважень в системі державного управління. Проблема загострюється в умовах обмеженості бюджетних коштів, що передбачені на фінансування стимулювання розвитку підприємницької діяльності та соціально-економічної інфраструктури сільських територій, виділення

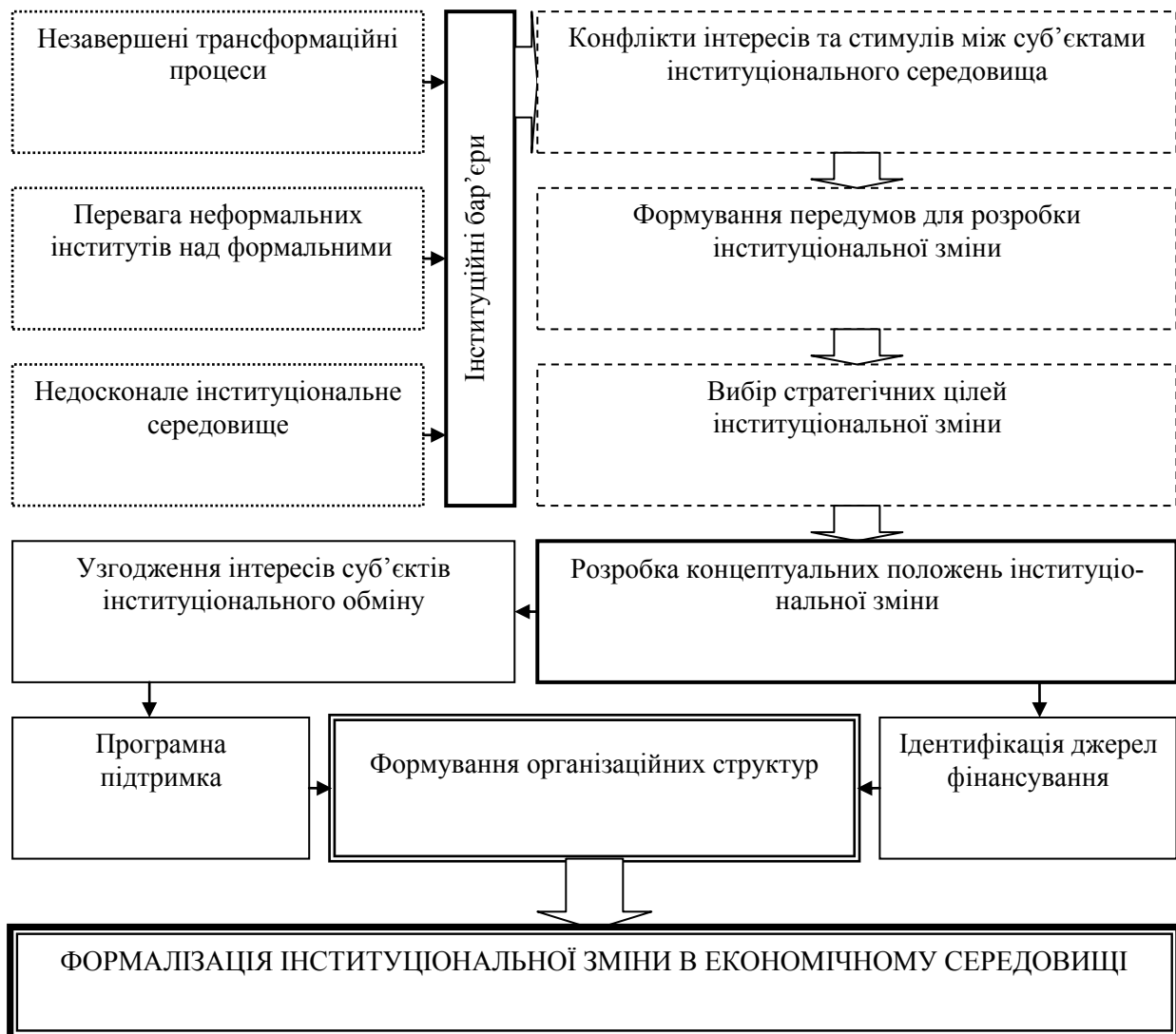
яких, здебільшого, відбувається за залишковим принципом. Недосконалим є також існуючий механізм виділення бюджетних коштів і контроль за їх використанням. Доволі часто відносини між органами державної влади та суб'єктами бізнесу є надто бюрократизованими, що призводить до втрат часу, зростання трансакційних витрат, а також проблем при здійсненні реєстраційних та дозвільних процедур.

Важливим інституційним бар'єром, що стримує розвиток підприємництва на сільських територіях є низький рівень дієвості відповідних програмних документів, що зумовлено здебільшого їх декларативним характером. Передбачені цілі та орієнтири регіональної економічної політики у напрямі стимулювання розвитку підприємництва досягаються переважно на рівні конкретних вибіркових показових пілотних проектів. Більшість прийнятих стратегій та програм не підкріплені нормативно-правовими актами нижчого рівня. Безсистемний характер програмних документів посилюється в умовах відсутності чітко передбачених механізмів та джерел фінансування реалізації організаційно-економічних заходів у напрямі стимулювання розвитку суб'єктів підприємництва на сільських територіях. Одним із чинників, що знижує ефективність державних, регіональних та місцевих програм розвитку бізнесу, є недостатня обізнаність сільських підприємців і жителів стосовно дії таких програм. Зокрема, це зумовлено такими чинниками: відсутністю цілеспрямованої інформаційної політики популяризації програмних документів; слабо розвиненою регіональною мережею інформаційно-дорадчих служб у сільській місцевості; інертністю місцевої влади стосовно формування відповідної інформаційної підтримки реалізації програмних документів; недостатнім рівнем розвиненості інформаційної комунікативної інфраструктури (зокрема, мережі Інтернет), сучасних засобів зв'язку та обміну інформацією в сільських територіях, особливо тих, що характеризуються периферійним типом розвитку.

Недостатніми є економічні та соціально-психологічні стимули та механізми залучення грошових коштів трудових мігрантів України у розвиток підприємництва на сільських територіях. Слід відзначити, що вітчизняні заробітчани, повернувшись в Україну, в основному витрачають свої зароблені кошти на споживання

(купівля нерухомості, автомобілів, предметів довготривалого вжитку тощо) і на оплату навчання дітей у вищих навчальних закладах. Натомість відсутні дієві інституціональні механізми до започаткування власної справи заробітчанами призводить до ірраціональності у витрачання зароблених коштів та, навіть, стимулює розвиток інфляційних процесів. Недостатній рівень започаткування власного бізнесу трудовими мігрантами зумовлено, передусім, такими чинниками: низьким рівнем довіри населення до державних та приватних інституцій; недостатнім рівнем захисту прав інвесторів; низьким рівнем стимулювання та підтримки цих процесів з боку держави; вищими ризиками ведення бізнесу в Україні, порівняно із розвиненими державами, зокрема країнами ЄС; наявністю високих трансакційних витрат; надмірним рівнем бюрократизму місцевих чиновників.

Подолання існуючих інституціональних бар'єрів розвитку підприємництва в сільських територіях вимагає консолідації зусиль усіх суб'єктів інституціонального обміну (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємців, сільських жителів та ін.). Адже, на сьогодні жоден з важелів управління, зокрема й органи виконавчої влади, не здатні самостійно забезпечити ефективного впливу на регіональний розвиток. Очевидно, що деякі повноваження держава змушена делегувати суб'єктам, що не входять до вертикалі виконавчої влади і не є органами місцевого самоврядування [3, с. 95]. Виключно на засадах дотримання такого підходу можна сформувати органічно цілісний ефективний інституціональний механізм стимулювання розвитку підприємництва в сільських територіях. Пріоритетним напрямом удосконалення інституціонального середовища є розробка інституціональної зміни, під якою розуміємо сукупність заходів організаційного, економічного, соціального та суспільно-гуманітарного характеру стосовно раціоналізації відносин між суб'єктами інституціонального обміну, шляхом узгодження стимулів цих суб'єктів, мінімізацію виникнення конфліктів інтересів, подолання дисбалансів розвитку сторін, що зацікавлені у впровадженні інституційної зміни, концептуальні передумови та засади реалізації якої представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Концептуальні передумови та засади реалізації інституціональної зміни*.

*Джерело: власна розробка.

Для суб'єктів підприємництва важливим є формування високої адаптивної здатності до проекту інституціональної зміни, що, з однієї сторони, забезпечує передумови для підвищення рівня господарювання, а з іншої – мінімізує ризики внаслідок реалізації прикладних засад цієї зміни. Своєю чергою, ефективність інституціональної зміни залежить від сукупності чинників, що розвиваються на макро-, мезо- і мікрорівнях. Це потребує адекватного управління та підтримки процесів реалізації інституціональної зміни на всіх ієрархічних рівнях державного управління. З метою усунення наявних інституціональних бар'єрів та створення сприятливого інституціонального середовища для активізації процесів розвитку підприємства на сільських територіях у ході виконання

дослідження розроблено комплекс таких заходів в межах державної політики:

- розробити Комплексну стратегію розвитку підприємництва на сільських територіях, що передбачає врахування регіональних особливостей сільських територій, формування якої повинно відбуватися на засадах узгодженості інтересів та дій суб'єктів економіко-правового середовища розвитку бізнесу на всіх ієрархічних рівнях управління економікою;
- стимулювати розвиток привабливих для тієї чи іншої території видів економічної діяльності, у т. ч. з врахуванням сильних та слабких сторін природно-ресурсного потенціалу сільських територій, а також виробничо-ресурсного потенціалу підприємств;
- підвищити ефективність державного

планування і програмування розвитку бізнесу на регіональному і місцевому рівнях шляхом переходу до проектно-грантової форми фінансування, кошти якого націлені на розвиток інфраструктурної підтримки, що відповідає реальним потребам суб'єктів підприємництва, передбачає функціональну концентрацію на проблемних аспектах організації виробничо-господарської діяльності суб'єктів бізнесу, визначення чітких джерел фінансування та механізмів залучення бюджетних і приватних коштів, спрямованих на розвиток підприємництва, а також передбачає формування системи моніторингу та контролю за ефективністю використання виділених грошових ресурсів;

– формування мережі інституцій та програм фінансово-кредитного сприяння, залучення страхового бізнесу до зниження рівня ризику та забезпечення фінансування підприємств, створення мережі муніципальних бізнес-інкубаторів і венчурних фондів, покращення інституційно-правового забезпечення розширення можливостей підприємств до реалізації інвестиційних проектів та інноваційних програм, розширення можливостей функціонування мережі суб'єктів фінансово-інвестиційної підтримки бізнесу, покращення доступу підприємств до інновацій та інвестицій, розбудова мережі регіональних та місцевих аграрно-продовольчих ринків, створення пунктів закупівлі, заготівлі та переробки сільськогосподарської продукції;

– ініціювати державну підтримку фінансових та лізингових програм розвитку підприємництва в сільській місцевості, передусім, з метою модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази суб'єктів реального сектору економіки з можливістю часткової компенсації вартості придбаного обладнання та устаткування за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів;

– активніше залучати представників бізнесу до розробки нормативно-правових і програмних документів розвитку та підтримки підприємництва, шляхом раціоналізації регуляторної політики, проведення публічних слухань та обговорень, у т. ч. в регіональних засобах масової інформації, збільшення кількості представників бізнесу в тимчасових та постійно діючих комісіях при місцевих державних адміністраціях та органах місцевого самоврядування, вироблення спільних пропозицій стосовно удосконалення чинних нормативно-правових актів, врахування думки представників підприємництва, органів місцевого самов-

рядування та місцевих громад у процесі розробки регіональних програм розвитку підприємництва;

– реалізувати комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на покращення інвестиційного клімату в сільських територіях, а саме – гарантування захисту прав та інтересів потенційного інвестора, розробка регламентуючих нормативно-правових актів співпраці та відповідальності інвестора та місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та сільських громад, мінімізації проведення можливих контрольних процедур у сфері бізнесу з боку перевіряючих органів, запровадження пільгових режимів оподаткування для окремих видів економічної діяльності в сільських територіях, впровадження практики періодичного складання інвестиційного рейтингу сільських територій, що забезпечить формування психологічних стимулів у представників місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування за рівень інвестиційного клімату території, що знаходиться у їх віданні;

– продовжувати використання засад принципу “єдиного вікна” у процесі реєстрації суб'єктів підприємництва, підвищувати рівень прозорості та ефективності дозвільної системи, шляхом скорочення кількості дозвільних процедур, а також часу на їх проходження, посилення контролю та відповідальності посадових осіб дозвільних органів, удосконалення роботи місцевих дозвільних органів, створення органу з контролю та моніторингу дозвільної системи, популяризації досвіду проходження дозвільних процедур та підвищення рівня обізнаності підприємців стосовно прав, обов'язків і відповідальності дозвільних адміністраторів та посадових осіб дозвільних органів, запобігання протидії корупції у сфері дозвільної системи за рахунок виключення можливості виникнення особистого контакту підприємця та працівника державної установи, що безпосередньо відповідає за видачу дозволу, а також формування умов щодо унеможливлення ідентифікації підприємцем відповідної посадової особи.

Пріоритетним напрямом стимулювання соціально-економічного розвитку сільських територій є активізація підприємницької діяльності в сільській місцевості. Це потребує формування інституціональних засад щодо створення сприятливого економічно-правового середовища розвитку суб'єктів підприємництва та подолання існуючих інституційних бар'єрів, ключовими з яких визначено: бюрок-

ратизм чиновників; надмірну кількість дозвільних та реєстраційних процедур; непривабливий інвестиційний клімат у сільських територіях; перевагу неформальних інститутів над формальними; складність доступу до фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва та занедбаність їх матеріально-технічної бази; погіршення людського капіталу в сільських територіях; інертність сільського населення; декларативний характер програмних документів стимулювання розвитку підприємництва та інші. Рационалізація економіко-правового середовища розвитку підприємництва на сільських територіях вимагає розробки проекту інституціональної зміни, ефективного впровадження якої повинно супроводжуватися проведенням конкретних організаційно-економічних заходів у межах реалізації державної політики на всіх ієрархічних рівнях управління економікою.

Література

1. Гончаренко І. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону : проблеми теорії та практики / І. В. Гончаренко / Монографія. – НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2009. – 370 с.
2. Губені Ю. Е. Комплексний підхід до стійкого розвитку сільських територій / Ю. Е. Губені, П. О. Оліщук // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С.127-131.
3. Дацишин М. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні / М. Дацишин, В. Керецман. – К.: В-во “К.І.С.”, 2007. – 102 с.
4. Демянишина О. Міжнародний досвід розвитку сільських територій: уроки для України / О. Демянишина // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 114-120.
5. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. – Опублікований Фондом “Ефективне управління” за підтримки Всесвітнього економічного форуму, 2012. – 208 с.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали “Місце України за рейтингом “Ведення бізнесу 2013””. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=191587&search_param=%E0%ED%E0%EB%B3%F2%E8%F7%ED%B3&searchPublishing=1.
7. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Пер. с англ. / Р. Коуз, – М. : Новое издательство, 2007. – 224 с.
8. Норгаард О. Економічні інституції та демократична реформа. Порівняльний аналіз посткомуністичних країн / О. Норгаард / Пер. з англ. М. Козуб, А. Галушка. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 424 с.
9. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
10. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
11. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 4-13.
12. Pigou A. Wealth and Welfare / A. C. Pigou. – London : Macmillan and Co, 1912. – P. 104.

Статья поступила в редакцию 10.01.2014